

ЕТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ: ВИСВІТЛЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Журналістика воєнного часу стала не лише інструментом інформування, але й потужним чинником формування суспільної думки, міжнародної реакції та психологічної стійкості населення. Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році перед журналістами постали нові етичні виклики. Інформаційна війна перетворилася на повноцінний фронт, де кожне слово може мати наслідки, а журналіст став не лише свідком, а й учасником боротьби за правду. В умовах війни актуалізується питання балансу між правом громадськості на правдиву інформацію та вимогами національної безпеки. Журналісти мають дотримуватись принципів етичності у висвітленні трагедій, уникати мови ворожнечі, дезінформації та маніпуляцій, водночас залишаючись професійно відповідальними перед суспільством. Незважаючи на норми міжнародного гуманітарного права, які гарантують журналістам захист, у реальності вони часто стають мішенню фізичного чи психологічного насильства. Наукова увага до цієї теми зросла після 2014 року, однак у 2022–2023 роках дослідження журналістської етики набули нових акцентів — зокрема щодо висвітлення війни в цифрових медіа, використання соціальних мереж як джерела інформації, дотримання стандартів правдивості в умовах швидкоплинних новинних потоків. У цьому контексті журналістика не лише фіксує факти, але й формує наративи, здатні впливати на міжнародну підтримку, гуманітарну допомогу та суспільну єдність. Таким чином, журналістська етика під час війни — це не лише набір професійних норм, а й моральна рамка, яка формує якість інформації, довіру до медіа та загальну інформаційну безпеку країни.

Ключові слова: журналістська етика, воєнна журналістика, дезінформація, інформаційна безпека, гуманітарне право, ЗМІ під час війни.

Фундаментальні принципи журналістської етики є основою професійної діяльності, визначаючи моральні та професійні норми. До них належать принципи правдивості, об'єктивності, відповідальності перед суспільством, неупередженості, поваги до особистого життя та професійної незалежності.

Журналістика відіграє важливу роль у демократичному суспільстві, виконуючи функцію посередника, формуючи суспільну думку та надаючи достовірну інформацію. Етика журналіста передбачає не лише дотримання правових норм, але й відповідальне ставлення до власного впливу на суспільство, оскільки слово може як інформувати, так і маніпулювати.

Варто зазначити, що журналістська етика – це система морально-етичних норм і принципів, спрямованих на захист інтересів суспільства, забезпечення правдивої та збалансованої інформації, а також підтримку високих професійних стандартів [1].

На відміну від юридичних норм, журналістська етика базується на саморегуляції, а її дотримання визначається рівнем свідомості журналіста, громадською думкою та нормами професійної спільноти [2].

Зокрема, в умовах інформаційної війни, гібридних конфліктів та поширення пропаганди журналісти змушені переглядати етичні норми, пристосовуючи їх до нових реалій. Це стосується, зокрема, питань висвітлення воєнних дій, де журналістика стикається з необхідністю балансувати між правом суспільства на інформацію та національною безпекою [3].

Як зазначає В. Мостовий, правдивість інформації є основою якісної журналістики, що виключає маніпуляцію, дезінформацію та поширення неперевіраних відомостей [3].

Журналіст має право приховувати свої джерела інформації, але повинен відповідально ставитися до використання анонімних джерел, адже без належної перевірки їхніх свідчень існує ризик поширення дезінформації [4, с. 187].

Професійні стандарти забороняють використання журналістики як інструменту пропаганди чи реклами. Приміром, «джинса» (прихована реклама) є грубим порушенням журналістської етики, оскільки підриває довіру до медіа. Журналіст не має права отримувати матеріальну вигоду за публікацію матеріалів, що сприяють політичним чи комерційним інтересам певних груп [5].

У цифровому середовищі професійні журналісти зобов'язані дотримуватися класичних етичних принципів, де перевірка фактів та дотримання балансу думок стає ще більш складним завданням [2].

Серед головних принципів журналістики є достовірність та правдивість інформації, що передбачає подання лише перевірених даних з посиланням на достовірні джерела. Використання декількох незалежних джерел для перевірки фактів є основною вимогою якісної журналістики [4, с. 186].

Важливим принципом є об'єктивність та неупередженість, що передбачає подання інформації без власної оцінки та представлення різних точок зору [5].

Соціальна відповідальність журналіста передбачає усвідомлення впливу медіа на суспільну думку та уникнення поширення інформації, що може викликати паніку або розпалювати ворожнечу [6].

Розмежування фактів і коментарів є важливим принципом, що запобігає викривленню інформації [1].

Захист конфіденційності джерел інформації є фундаментальним принципом, особливо важливим для журналістських розслідувань [7].

Неприпустимість маніпуляції є ключовим аспектом етики, що включає уникнення свідомого викривлення інформації та використання маніпулятивних методів подачі [2].

Повага до приватного життя передбачає заборону публікації інформації без згоди особи, якщо вона не становить значного суспільного інтересу [4, с. 187].

Принцип запобігання конфлікту інтересів вимагає від журналіста уникати ситуацій, коли його матеріали можуть бути впливовими через особисті чи фінансові мотиви [5].

Міжнародні стандарти журналістської діяльності регулюються етичними кодексами, такими як Декларація принципів поведінки журналістів МФЖ, Міжнародні принципи журналістської етики, Європейська хартія свободи преси та Кодекс етики українського журналіста [2].

Законодавча база України, включаючи Закони «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», закріплює основні принципи журналістської етики.

Дотримання етичних норм і професійних стандартів гарантує правдивість, об'єктивність та незалежність журналістики, що є важливим чинником демократичного суспільства.

В умовах війни в Україні питання етики журналістської діяльності набуло особливої актуальності, оскільки воєнна журналістика безпосередньо впливає на формування суспільної думки, моральний стан населення та міжнародний імідж держави.

Основні принципи професійної журналістики викладені у міжнародних та національних документах, таких як Декларація принципів поведінки журналістів МФЖ та резолюція ПАРС № 1003 [8; 9].

Згідно з Кодексом етики українського журналіста, основними принципами є повага до прав людини, правдивість, збалансованість, достовірність інформації та відповідальність перед суспільством [10].

Особливо гостро стоїть питання прав людини у висвітленні тем, пов'язаних із цивільними жертвами війни; журналісти повинні поважати людську гідність і уникати експлуатації трагедій [11].

Журналісти мають відповідально підходити до відбору контенту, дотримуючись принципу «не зашкодь», та поєднувати негативні новини з позитивними історіями [12].

В умовах інформаційних атак журналісти повинні дотримуватись принципів фактчекінгу та перевіряти джерела інформації перед публікацією [10; 12].

Важливим аспектом журналістської етики є захист джерел інформації, особливо в зонах бойових дій [11].

Журналістика під час війни є критично важливою для забезпечення права суспільства на об'єктивну інформацію та документування порушень МГП.

Додатковий протокол I до Женевських конвенцій забороняє напади на журналістів, які виконують свої професійні обов'язки, за умови, що вони не беруть безпосередньої участі у бойових діях.

У межах МГП виділяють військових кореспондентів (мають статус військовополонених) та незалежних журналістів (розглядаються як цивільні особи).

Попри формальний захист, журналісти в зонах конфлікту зазнають високого рівня ризику та можуть ставати мішенями.

Забезпечення безпеки журналістів ґрунтується на принципах заборони навмисних атак, свавільних арештів, катувань та права на безперешкодне висвітлення подій.

В Україні питання безпеки журналістів регулюється низкою законодавчих актів, зокрема Законом «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» та Наказом Міністерства оборони України.

Важливим механізмом регулювання є акредитація журналістів у зонах проведення бойових дій.

Попри наявність механізмів, журналісти в Україні стикаються з проблемами фізичного захисту, обмеження свободи слова та складнощами у висвітленні конфліктів.

Існує потреба у значному посиленні міжнародного захисту журналістів та розробці спеціального правового статусу для них у зонах бойових дій. Важливою проблемою залишається безкарність за злочини проти журналістів та необхідність незалежного розслідування таких злочинів.

Інформаційна війна та пропаганда стали потужними інструментами впливу у сучасних збройних конфліктах, особливо у війні РФ проти України.

Журналісти в умовах війни стикаються з необхідністю балансування між свободою слова, правом на інформацію та національною безпекою.

Інформаційна війна включає дезінформацію, маніпуляцію фактами, цензуру, пропаганду та психологічний тиск. Дезінформація є свідомим поширенням неправдивих або викривлених фактів. Спотворення фактів передбачає подання частково правдивої інформації у викривленому контексті. А контроль над медіапростором є складовою інформаційної війни, що дозволяє нав'язувати єдиний інформаційний порядок денний.

Ми також визначили, що пропаганда використовується для поширення ідеологічних наративів та виправдання агресії. Пропаганда поширюється через державні ЗМІ, соцмережі, блогерів, ток-шоу та навіть через кіноіндустрію, що підсилює її ефективність.

В умовах воєнного стану доступ журналістів до офіційної інформації значно обмежений. Військові та урядові структури можуть відмовляти в наданні коментарів або обмежувати акредитацію представників ЗМІ, що ускладнює отримання об'єктивних даних [16]. Обмеження доступу до інформації стосується як місцевих, так і іноземних журналістів.

Цензура під час війни є виправданою з точки зору національної безпеки, однак її масштаби та методи залишаються предметом суспільних дискусій. 62% журналістів розглядають формат єдиного телемарафону як форму цензури [16].

Робота журналістів під час війни пов'язана з високими ризиками для життя та здоров'я. Станом на грудень 2024 року, від початку російського вторгнення загинуло понад 50 журналістів, багато з них під час виконання професійних обов'язків у зонах бойових дій.

Журналісти стикаються не лише з фізичними загрозами, а й з психологічним тиском та суспільним осудом. 22% опитаних журналістів заявили, що отримували погрози через власну діяльність, зокрема за критичні матеріали щодо української влади чи військових.

Війна накладає серйозні обмеження на тематику журналістських матеріалів, особливо щодо чутливих питань. Згідно з опитуванням, 44% журналістів вважають, що в Україні існують теми, які неможливо публічно обговорювати через суспільний резонанс або ризик переслідувань. Тому етика висвітлення військових злочинів і людських трагедій є ключовим аспектом роботи журналістів під час війни.

Оперативність у висвітленні подій часто ускладнює перевірку фактів, але журналістика має залишатися етичною, дотримуючись стандартів точності, об'єктивності та поваги до прав людини. А висвітлення військових злочинів повинно базуватися виключно на перевірених даних з надійних джерел.

Дотримання принципу «не нашкодь» є фундаментальним правилом етичної журналістики при висвітленні трагедій. Не менш важливим є дотримання міжнародного гуманітарного права є обов'язковим для журналістів, які працюють у зонах конфлікту. Потрібне відповідальне використання фото- та відеоматеріалів, з попередженням про шокуючий зміст та вказівкою першоджерела.

Аналіз журналістських стандартів під час російсько-української війни показує випадки недотримання етичних норм як українськими, так і міжнародними медіа. Проблема етики постає і в роботі західних журналістів на окупованих територіях, які підтримують російські наративи.

В українських медіа також існують проблеми з поширенням неперевіраних фактів у прагненні донести масштаби злочинів країни агресора.

Проблема сенсаційності у висвітленні війни стосується як українських, так і західних ЗМІ. Журналісти нерідко використовують драматичні заголовки, перебільшення та емоційно забарвлені формулювання, що може створювати викривлене уявлення про ситуацію.

Ми вважаємо, що дотримання журналістської етики під час висвітлення війни в Україні є необхідною умовою для створення якісного, достовірного та етично виваженого медіаконтенту. Висвітлення війни вимагає від журналістів високого рівня професіоналізму та відповідальності.

References

1. Kulykov A., Kuzmenko L. Posibnyk z zhurnalistskoi etyky. URL: <https://cje.org.ua/library/posibnyk-z-zhurnalistskoi-etyky/> (data zvernennia: 11.03.2025).
2. Pryntsypy zhurnalistskoi etyky ta kontrol za yikh dotrymanniam. URL: <https://detector.media/community/article/2110/2002-03-15-pryntsypy-zhurnalistskoi-etyky-ta-kontrol-za-ikh-dotrymanniam/> (data zvernennia: 11.03.2025).
3. Mostovyi V. Zhurnalistska etyka: posibnyk dlia pidhotovky do derzhavnoho ispytu. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/3383/1/Shturkhetysky_150123.pdf (data zvernennia: 11.03.2025).
4. Terebus O. Zhurnalistska etyka: teoriia ta praktyka. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhurnalistyka. 2017. Vypusk 42. S. 185–190. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?c21com=2&i21dbn=ujm&p21dbn=ujm&image_file_download=1&image_file_name=pdf/nzizh_2014_56_45.pdf (data zvernennia: 11.03.2025).
5. Shyrchenko Ya. Zhurnalistska etyka yak systema pryntsyviv profesiinoi morali predstavnykiv ZMI. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1595> (data zvernennia: 11.03.2025).
6. Zavoloka A. Moralni normy zhurnalista: profesiina etyka. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/moralni-normi-zhurnalista-profesiina-etika/> (data zvernennia: 11.03.2025).
7. Profesiina etyka zhurnalista. URL: <http://mediaunion.eu.ua/journalism-ethics/> (data zvernennia: 11.03.2025).
8. Susska O. Zhurnalistska etyka pered vyklykamy kryzovykh sytuatsii. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a31cb79e-f147-4c4f-ae06-ad3147d83684/content> (data zvernennia: 11.03.2025).
9. Manko V. Standarty ta obmezhenia dlia zhurnalista pry vysvitleni viiskovoi tematyky. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/24232/Manko%202024.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (data zvernennia: 11.03.2025).
10. Ulybin V. Etychni aspekty roboty zhurnalista v umovakh voiennoho stanu. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/265/204/> (data zvernennia: 10.03.25).

11. Bohush L. Rol zasobiv masovoi informatsii u vysvitleni zbroinykh konfliktiv u sviti: teoretychnyi pidkhyd. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Ser. Filolohiia. Zhurnalistyka. 2021. Tom 32 (71). № 4. S. 291-295. URL: <http://surl.li/iytjno> (data zvernennia 06.03.2025).
12. Posmitna V. Osoblyvosti suchasnoi antyukrainskoi manipulyativnoi propahandy v tekstakh i zaholovkakh rosiiskykh informatsiinykh povidomlen. Sluzhbovo-boiova diialnist syl sektoru bezpeky derzhavy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy : materialy IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. (31 zhovt. 2022 r.). Vinnytsia : Natsionalna akademiia Natsionalnoi hvardii Ukrainy, 2022. S. 80-81.
13. Bondarenko P. Vyklyky dlia svobody slova ta zhurnalistiv v umovakh viiny: sotsiolohichne doslidzhennia. Tsentr prav liudyny ZMINA. Kyiv, 2023. 56 s. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/05/freedomofspeechandjournalistsatwar_socialresearchua_web.pdf (data zvernennia: 15.03.2025).

DOI 10.34132/mspc2025.01.04.11

Anastasiia Koval
Tetyana Sydorenko

ETHICS OF JOURNALISM DURING MILITARY CONFLICTS: COVERING THE WAR IN UKRAINE

The wartime journalism has become not only a tool for informing, but also a powerful factor in shaping public opinion, international response and psychological resilience of the population. After the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in 2022, journalists faced new ethical challenges. The information war has turned into a full-fledged front where every word can have consequences, and the journalist has become not only a witness but also a participant in the struggle for truth. In times of war, the issue of balance between the public's right to truthful information and national security requirements is becoming more important. Journalists must adhere to the principles of ethics in covering tragedies, avoid hate speech, disinformation and manipulation, while remaining professionally responsible to society. Despite the norms of international humanitarian law that guarantee journalists protection, in reality they often become targets of physical or psychological violence. Scholarly attention to this topic has increased since 2014, but in 2022-2023, research on journalistic ethics gained new emphasis, including the coverage of war in digital media, the use of social media as a source of information, and compliance with standards of truthfulness in the face of fast-moving news flows. In this context, journalism not only records facts, but also shapes narratives that can influence international support, humanitarian aid, and social cohesion. Thus, journalistic ethics in times of war is not only a set of professional norms, but also a moral framework that shapes the quality of information, trust in the media and the overall information security of the country.

Key words: *journalistic ethics, war journalism, disinformation, information security, humanitarian law, media during the war.*

Відомості про автора / Information about the Author

Коваль Анастасія, студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика», факультету політичних наук, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: bberypie123bb@gmail.com.

Koval Anastasiia, 4th-year student, specialty «Journalism», Faculty of Political Sciences, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: bberypie123bb@gmail.com

Сидоренко Тетяна, кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент, завідувачка кафедри журналістики факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна, Україна. E-mail: tatyana_tvs@yahoo.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0950-3467>

Sydorenko Tetyana, PhD in Social Communications, Associate Professor, Head of Department of Journalism, Faculty of Political Science, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: tatyana_tvs@yahoo.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0950-3467>

© А. Коваль, Т. Сидоренко
19.05.2025.

Стаття отримана редакцією

